УДК 005.332.4-047.44:639.2/.3
DOI: https://doi.org/10.32782/easterneurope.29-4

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГАЛУЗІ РИБНИЦТВА: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

METHODOLOGICAL BASIS OF ASSESSMENT OF FISHERIES INDUSTRY COMPETITIVENESS: THEORETICAL ASPECTS

Добровольська О.В.
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Зубко О.В.
аспірантка кафедри менеджменту і права,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Dobrovolska Elena
Dnipro State Agrarian and Economic University

Zubko Oksana
Dnipro State Agrarian and Economic University

У статті визначено необхідність оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва, зважаючи на те, що вона є одним із досить перспективних та економічно вигідних напрямів розвитку агробізнесу для малих та середніх сільськогосподарських суб'єктів, а також представляє значний інтерес для інвесторів. Обґрунтовано роль та значення галузі рибництва для продовольчої безпеки країни та визначено, що дана галузь є перспективним напрямом розвитку в країні.

Проаналізовано наукові літературні джерела на предмет існуючих методів оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва та визначено основні методичні підходи до оцінювання рівня конкурентоспроможності галузі рибництва з урахуванням специфіки галузі. Наведено порівняльний аналіз методів оцінювання конкурентоспроможності галузі рибництва, визначено їхні переваги, недоліки та можливості застосування. Виходячи з того, що конкурентоспроможність підприємства та, відповідно, галузі у цілому в умовах сьогодення виступає однією з визначальних характеристик ефективності його господарської діяльності і водночас можливостей подальшого розвитку, сформульовано дефініції «конкурентоспроможність галузі» та «оцінка конкурентоспроможності галузі».

Ключові слова: *конкурентоспроможність, галузь рибництва, оцінка конкурентоспроможності, методи, класифікація, показники, економіка.*

В статье определена необходимость оценки конкурентоспособности отрасли рыбоводства исходя из того, что она является одним из достаточно перспективных и экономически выгодных направлений развития агробизнеса для малых и средних сельскохозяйственных субъектов, а также представляет значительный интерес для инвесторов. Обоснованы роль и значение отрасли рыбоводства для продовольственной безопасности страны и определено, что данная отрасль является перспективным направлением ее развития в стране.

Проанализированы научные литературные источники на предмет существующих методов оценки конкурентоспособности отрасли рыбоводства и определены основные методические подходы к оценке уровня конкурентоспособности отрасли рыбоводства с учетом специфики отрасли. Приведен сравнительный анализ методов оценки конкурентоспособности отрасли рыбоводства, определены их преимущества, недостатки и возможности применения. Исходя из того, что конкурентоспособность предприятия и, соответственно, отрасли в целом в сегодняшних условиях выступает одной из определяющих характеристик эффективности его хозяйственной деятельности и одновременно возможностей дальнейшего развития, сформулированы дефиниции «конкурентоспособность отрасли» и «оценка конкурентоспособности отрасли».

Ключевые слова: *конкурентоспособность, отрасль рыбоводства, оценка конкурентоспособности, методы, классификация, показатели, экономика.*

The article identifies the need to assess the competitiveness of the fisheries industry, given that the fisheries industry is one of the most promising and cost-effective areas of agribusiness development for small and medium-sized agricultural entities, and is of great interest to investors. The role and importance of the fish industry for the food security of the country are substantiated and it is determined that this industry is a promising area of development in the country.

The scientific literature sources on the subject of the existing methods of assessing the competitiveness of the fisheries industry are analyzed and the main methodological approaches for assessing the level of competitiveness of the fisheries industry are determined, taking into account the specifics of the industry. The article provides a comparative analysis of methods for assessing the competitiveness of the fish industry, identifies the advantages, disadvantages and possibilities of applying this analysis.

It is determined that the assessment of the competitiveness of the fisheries sector is an important element of ensuring effective management and a prerequisite for obtaining sustainable competitive advantages in the long run. The article states that the assessment of the competitiveness of the fisheries sector determines the favorable and unfavorable market positions, as well as the strengths and weaknesses of fisheries.

It is noted that the competitiveness of the industry is an aggregate indicator of the potential of all structural units and elements of the industry's potential, as well as its ability to prevent and respond quickly and adapt to changing environmental factors.

It is emphasized that there is no single methodology for assessing the competitiveness of both the enterprise and the fisheries industry today, which is primarily due to the ambiguity of the interpretation of the very concept of competitiveness.

Based on the fact that the competitiveness of the enterprise and the industry as a whole in modern conditions is one of the defining characteristics of the efficiency of its economic activity and, at the same time, opportunities for further development, the article defines the concepts of "industry competitiveness" and "industry competitiveness assessment".

Key words: *competitiveness, industry aquaculture, competitiveness assessment, methods, classification, indicators, economy.*

Постановка проблеми. Галузь рибництва є одним із найбільш перспективних напрямів сільськогосподарської діяльності України, ефективний розвиток якої сприятиме забезпеченню продовольчої та економічної безпеки країни, оскільки рибна продукція є джерелом цінного харчового білка, яка за своїми властивостями не може бути замінена іншими тваринними або рослинними білками, а також сприятиме зайнятості прибережного та сільського населення країни.

Однак, незважаючи на тактичну та стратегічну важливість розвитку галузі рибництва, рівень забезпеченості рибною продукцією вітчизняного виробництва все ще залишається низьким та не відповідає обґрунтованим нормам споживання (раціональна норма споживання українцями риби та рибних продуктів, згідно з рекомендаціями Міністерства охорони здоров'я, визначена на рівні 20 кг на особу на рік, та за роки незалежності країни жодного разу досягнута не була, при цьому морська риба повинна становити 75% від зазначеної норми).

Сьогодні гостро стоїть проблема розвитку галузі рибництва. У сучасних економічних умовах напрями розвитку галузі рибництва мають вибудовуватися навколо ідеї оцінки та як наслідок забезпечення її конкурентоспроможності. Основним критерієм успішності діяльності галузі рибництва слід розглядати максимум рівня її конкурентоспроможності. Це вимагає використання науково обґрунтованих методик оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва, результати оцінки яких можна використовувати як інформаційну базу під час прийняття управлінських рішень із низки стратегічних питань, у процесі планування інноваційної та інвестиційної політики підприємств галузі рибництва, а також під час формування механізму управління конкурентоспроможністю галузі, визначення її резервів та посилення конкурентних позицій у вибраних стратегічних зонах бізнесу, а також оцінювання конкурентоспроможності є важливою процедурою під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності та виходу на іноземні ринки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ураховуючи вагоме значення оцінки рівня конкурентоспроможності як окремого суб'єкта господарювання, так і будь-якої галузі народного господарства країни для їх ефективного розвитку, сьогодні велика кількість науковців присвячує свої дослідження питанням оцінки конкурентоспроможності. Розгляд даного питання здійснюється в наукових працях В.Л. Дикань [3], Ю.Б. Іванова [6], Л.А. Костюк [7], О.Є. Кузьміна [8], Д.В. Погребняка [12], Д.О. Рибницького [14], І.В. Сахно [15], В.В. Яцури [19] та ін. Кожен із цих авторів пропонує власну класифікацію існуючих методів оцінки конкурентоспроможності підприємства.

Дослідженню оцінки рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств присвячено праці видатних українських та іноземних учених-економістів: В.Я. Амбросова [1], Л.А. Євчук [4], В.К. Збарського [5], С.М. Кваші, Л. Малюги, О.А. Мартинчик, Б.Й. Пасхавера [11], О.О. Школьного [18], А.О. Шепіцена [17] та ін.

Однак дискусійні питання оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств галузі рибництва не висвітлено повною мірою в наукових дослідженнях, а отже, потребують подальшого вивчення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання методичної оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва характеризується недостатнім науковим опрацюванням та вивченням. У вітчизняній науковій літературі недостатньо робіт, що розглядають методичні основи оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва.

Постановка завдання. Метою статті є визначення методів оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва, їх характеристика, визначення їхніх переваг і недоліків та встановлення універсальної методичної бази з оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємств галузі рибництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна володіє значним потенціалом для розвитку галузі рибництва, який усе ще залишається недооціненим та нереалізованим на тлі нестабільної економічної ситуації в країні. Сьогодні галузь рибництва переживає не найкращі часи. За даними Державної служби статистики України, у 1996 р. добування біоресурсів становило близько 390 819 т, а станом на 2019 р. – лише 92 682 т, що на 76,3% менше (рис. 1).

Зокрема, у 2020 р. Україна імпортувала риби та морепродуктів на 804,4 млн дол. США, що на 7,9% більше, ніж у 2019 р. (745 млн дол. США). У тоннажі імпортовано 411 тис т риби та морепродуктів, що на 4% більше, ніж у 2019 р. (395 тис т). Тож Україна у частині споживання риби та рибної продукції є імпортозалежною державою та потребує нарощування власного виробництва рибної продукції з метою гарантування продовольчої безпеки держави. Безумовно, не можна відкидати той факт, що на зменшення обсягу добування водних біоресурсів вплинули анексія Кримського півострова Російською Федерацією та тимчасова окупація окремих територій Донецької та Луганської областей. Незважаючи на все це, необхідно продовжувати нарощувати внутрішні обсяги добування водних біоресурсів та розвивати галузь рибництва, максимально ефективно використовуючи доступний ресурс, адже рибництво як вид підприємницької діяльності має досить низький бар'єр для входження у цей напрям агробізнесу та гарантує швидке повернення вкладених інвестицій і достатньо високий прибуток.

Оцінка конкурентоспроможності галузі рибництва є важливим елементом забезпечення ефективного ведення діяльності та передумовою здобуття стійких конкурентних переваг у довготерміновій перспективі, а сильні та слабкі боки діяльності, що будуть визначені у процесі оцінювання конкурентоспроможності, дадуть змогу виявити та мобілізувати приховані можливості для отримання вигідних позицій на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Передусім потрібно зазначити, що сьогодні єдиного загальноприйнятого методу оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва не визначено, як і не існує єдиного визначеного методичного підходу до оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств, а отже, це зумовлює існування великої кількості різних методів оцінки конкурентоспроможності. Зважаючи на те, що питання підвищення конкурентоспроможності, а отже, передусім її оцінки, є актуальним для всіх суб'єктів господарювання, то спочатку потрібно визначитися з категоріальним апаратом досліджуваного питання, а саме поняттям «конкурентоспроможність», «конкурентоспроможність галузі», «оцінка конкурентоспроможності галузі».

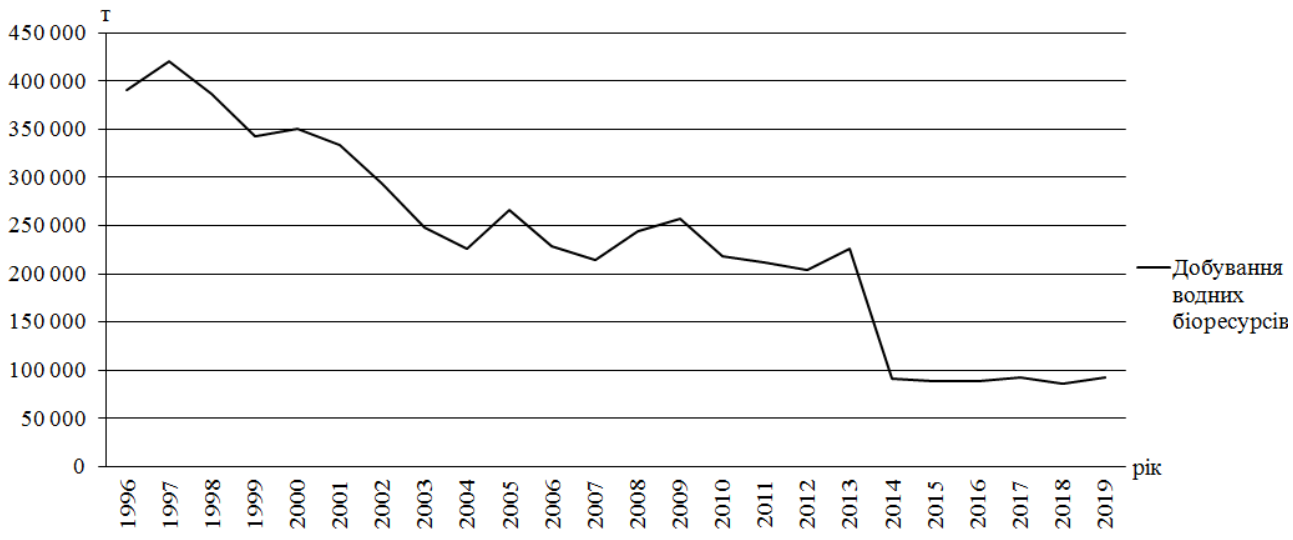

Рис. 1. Добування водних біоресурсів в Україні за 1996–2019 рр.

Джерело: складено авторами за [2]

Проаналізувавши низку наукових робіт, які аналізують поняття конкурентоспроможності, можна зазначити, що дана дефініція концентрує у собі виробничі, організаційні, управлінські, науково-технічні та маркетингові можливості як окремого суб'єкта господарювання, так і галузі у цілому, а також розглядається як один із найважливіших об'єктів управління в системі управління соціально-економічними утвореннями – від підприємства до національної економіки.

Своєю чергою, А.В. Остапенко дає таке визначення конкурентоспроможності галузі: «Це ефективність роботи сукупності підприємств, що оцінюється, окрім традиційних критеріїв, за показниками, що характеризують і описують міру живучості і динамічності галузі за різних сценаріїв розвитку економіки даної країни і світу в цілому» [10, с. 18]. Але автор не враховує відносність поняття «конкурентоспроможність», розглядаючи галузь окремо від конкуруючих галузей на світовому ринку.

І.А. Спиридонов визначає конкурентоспроможність галузі як наявність у неї конкурентних переваг, що дають їй змогу, по-перше, виробляти продукцію високої якості, яка задовольняє вимоги конкретних груп споживачів до споживчої цінності, ринкової новизни і вартості (ціни) товарів; по-друге, постачати свою продукцію на ринок в оптимальні терміни, які диктує ринкова ситуація [16, с. 78]. Науковець також не розглядає галузі-конкуренти, крім того, концентрує увагу лише на виробничій діяльності і не враховує інші сфери, що впливають на конкурентоспроможність.

Згідно з працями провідного спеціаліста з міжнародної конкуренції Майкла Портера, галузь певної країни конкурентоспроможна, якщо вона володіє конкурентними перевагами порівняно з найбільш успішними учасниками світового ринку [13, с. 210–212]. На думку науковця, конкурентними перевагами галузі можуть бути:

– раціональна галузева структура;

– наявність групи висококонкурентних підприємств-лідерів;

– ефективна дослідно-конструкторська та виробничо-технологічна база;

– розвинута галузева інфраструктура та ефективна система розподілу продукції;

– гнучка система науково-технічного, виробничого і матеріально-технічного співробітництва всередині галузі та з аналогічними галузями за кордоном.

Отже, конкурентоспроможність галузі – це узагальнюючий, підсумковий показник стійкої роботи підприємств галузі, здатних забезпечувати високий рівень доходу і зайнятості в регіоні на стабільній довгостроковій основі в умовах внутрішньої та зовнішньої конкуренції, ефективно використовуючи технологічний, людський і фізичний капітал.

Оцінка конкурентоспроможність галузі – це процес визначення її кількісного та якісного рівня, що дає певну відносну характеристику здатності галузі конкурувати на певному ринку. Своєю чергою, кількісна оцінка найбільш точно характеризує рівень конкурентоспроможності, а якісна оцінка передбачає деякий ступінь узагальнення кількісних результатів шляхом розділення їх на інтервали.

Ураховуючи вищевикладене і проаналізувавши та вивчивши описані в наукових джерелах існуючі методи оцінки та діагностики конкурентоспроможності різних галузей народного господарства, особливо беручи до уваги методи оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств, урахувавши специфіку галузі рибництва, нами було виділено низку методів оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва:

1) метод оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва за показниками розвитку провідних великих рибогосподарських підприємств, частка яких становить приблизно 60% обсягу продажів усієї галузі (автори методу – О.Є. Кузьмін, Н.І. Горбаль, Р.А. Фатхутдінов). Тоді рівень конкурентоспроможності галузі вимірюватиметься за формулою:

$$K_{отр} = \sum_{i=1}^{n} a_i \times K_{оргі}, \qquad (1)$$

де n – кількість організацій галузі;

a_i – питома вага організації за обсягом продажів серед n організацій;

$K_{оргі}$ – конкурентоспроможність і-го підприємства;

2) метод оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва із застосуванням комбінації певних показників (автори методу – В.В. Кравчук, О. Корнійчук, О.В. Олійник):

– продуктивність праці та оплата праці по галузі;

– капіталомісткість та наукоємність галузі;

– технічний рівень продукції та сукупність знань, необхідних для реалізації наукових і проєктних розробок у галузі;

– ступінь експортної орієнтації або імпортної залежності галузі;

– ступінь відповідності рівня розвитку галузі загальному рівню розвитку національного господарства;

– міра експортної орієнтації або імпортної залежності галузі;

– динаміка цін на продукцію;

– ступінь використання продукції галузі в різних галузях народного господарства.

Даний метод розрахунку оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва як перевагу має можливість вибору досліджуваних чинників конкурентоспроможності на розсуд дослідника, а недолік – суб'єктивний фактор під час вибору показників;

3) метод оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва на основі аналізу в динаміці числа конкурентоспроможних підприємств галузі, середнього числа впроваджених інновацій у

галузі, ступеня зносу основних фондів. Конкурентоспроможність галузі оцінюється за формулою:

$$КО = \sum i=1 ФО_{бі} \times a_i, \quad (2)$$

де *КО* – конкурентоспроможність галузі;

$ФО_{бі}$ – середня бальна оцінка по кожному фактору конкурентоспроможності галузі загальним числом *n*;

a_i – вагомість кожного фактора в інтегральної оцінки конкурентоспроможності галузі.

Бали для оцінки показників конкурентоспроможності галузі:

– збільшення в динаміці числа конкурентоспроможних підприємств галузі – 2;

– скорочення в динаміці числа конкурентоспроможних підприємств галузі – 0;

– середнє число впроваджених інновацій у галузі в динаміці збільшується – 2;

– середнє число впроваджених інновацій у галузі в динаміці зменшується – 0;

– ступінь зносу основних фондів менше 20% – 2;

– ступінь зносу основних фондів 20–40% – 1;

– ступінь зносу основних фондів більше 40% – 0;

4) метод оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва, який опирається на конкурентні переваги на галузевому рівні, враховуючи такі показники, як (автор методу – Майкл Портер):

– частка галузі у світовому експорті;

– частка галузі у загальному обсязі експорту країни;

– частка кластера у світовому експорті.

Рівень конкурентоспроможності галузі автор цього методу визначив за формулою конкурентних переваг для країни (j) в класі продуктів (i):

$$КП_{ij} = \frac{\left(\text{Еп продукту } (i) \text{ країною } (j) \text{ґСе}\right)}{\text{Се продукту}(i)\text{ґЗек}(j)}, \quad (3)$$

де $E_п$ – експорт продукту (*i*) країною (*j*);

$C_е$ – світовий експорт продукту;

$З_{ек}$ – загальний експорт країни.

Даний метод є відносно простим за розрахунком, базується на об'єктивних оцінках, але має недолік, а саме: за диверсифікації виробництва показник, що визначатиметься за такою формулою, не буде об'єктивно відображати конкурентні переваги галузі, а відображатиме конкурентні переваги конкретного виду товару на міжнародному ринку, тобто для використання даного методу оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва потрібно мати статистичні дані по експорту продукції у цілому по галузі, та в процесі такого оцінювання не можна виявити причини (основні детермінанти) конкурентоспроможності галузі;

5) методика комплексної оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва, яка ґрунтується на результатах опитування експертів та аналізі даних відкритих джерел інформації. Так, на першому етапі оцінки конкурентоспроможності галузі даним методом використовується матриця «Зростання експорту – частка експорту» для визначення портфеля галузі, що демонструє високий експортний потенціал відповідно до етапів життєвого циклу даної галузі. На другому етапі оцінки потрібно визначати поточний рівень конкурентоспроможності галузі шляхом опитування експертів.

Отримані дані використовуються для визначення показника індексу поточної конкурентоспроможності галузей за формулою:

$$IC = 100\% \times \left(1 + \left(Ck - Cm/n\right)\right), \quad (4)$$

де *IC* – індекс поточної конкурентоспроможності галузі рибництва (бали);

Ck – кількість респондентів, які вважають свою галузь конкурентоспроможною на світовому ринку;

Cm – кількість респондентів, які не вважають свою галузь конкурентоспроможною на світовому ринку;

n – загальна кількість опитаних експертів.

Слід зауважити, що вибір методу для оцінки конкурентоспроможності галузі залежить від багатьох чинників: мети проведення оцінювання, наявної інформації, постановки проблеми, переваг особи, що приймає рішення, кількості часу, відведеного для ухвалення рішення, професійної підготовки особи, що приймає рішення. На практиці, особливо в умовах доступності різних видів інформації, корисно буде застосовувати різні методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності як підприємств, так і галузі рибництва у цілому, аналізувати їх результати і вибирати найбільш прийнятний варіант, зважив всі показники. Так, описані вище методи різняться за своєю суттю та базою формування показників конкурентоспроможності.

Вищевикладене підтверджує, що можна виділити кілька методів оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва, але оскільки конкурують на світовому ринку і задовольняють попит на внутрішньому ринку не галузі, а підприємства, що входять до неї, то під час оцінки рівня галузевої конкурентоспроможності слід виходити з конкурентоспроможності підприємств. Тому з погляду економічної обґрунтованості оцінювати конкурентоспроможність галузі найбільш доцільно за методом метод оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва за показниками розвитку великих рибогосподарських підприємств, який розробили Р.А. Фатхутдінов, О.Є. Кузьмін, Н.І. Горбаль.

Ураховуючи вищевказані методи оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва, визначивши позитивні і негативні боки підходів, пропонуємо таке трактування даної економічної категорії. Конкурентоспроможність галузі – характеристика, що визначає стійке становище галузі на внутрішньому та зовнішньому ринках, спроможність створювати умови для нарощу-

вання свого конкурентного потенціалу, зумовлене політичними, економічними, соціально-демографічними, екологічними чинниками, технологічною готовністю та наявністю достатньої кількості підприємств, що здатні виробляти товари і послуги, відповідні попиту внутрішнього та зовнішнього ринків.

Висновки. Діяльність підприємств галузі рибництва, які сьогодні працюють в умовах жорсткої конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках, що, крім того, зумовлена нестабільною економічною ситуацією в країні, привела до висновку, що нині неможливо запропонувати єдиної методики оцінювання рівня конкурентоспроможності як підприємств, так і галузі рибництва зокрема, що може застосовуватися для всіх випадків. Сьогодні відсутня загальноприйнята методика оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва. Спроба визначити методи для оцінки конкурентоспроможності галузі передусім пов'язана із застосуванням уже існуючих методик оцінити конкурентоспроможності аграрних та промислових підприємств.

Для оцінки рівня конкурентоспроможності галузі рибництва доцільно використовувати такі методи, які поєднують у собі можливість отримати чисельно визначені показники на основі використання конкретної достовірної інформації і здійснити експертні оцінки, які б ураховували специфіку рибної галузі. Отже, було виділено п'ять методів оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва:

– за показниками розвитку великих (провідних) рибогосподарських підприємств;

– із застосуванням комбінації певних показників;

– на основі аналізу в динаміці кількості конкурентоспроможних підприємств галузі, середньої кількості впроваджених інновацій у галузі, ступеня зносу основних фондів;

– метод, який опирається на конкурентні переваги на галузевому рівні;

– метод, що ґрунтується на результатах опитування експертів та аналізі даних відкритих джерел інформації.

Із погляду економічної обґрунтованості оцінювати конкурентоспроможність галузі найбільш доцільно за методом оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва за показниками розвитку великих рибогосподарських підприємств. Отже, метою подальших досліджень повинна стати побудова методу оцінки конкурентоспроможності галузі, який би максимально враховував позитивні риси та за можливості уникав можливих недоліків та похибок в оцінці конкурентоспроможності галузі рибництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амбросов В.Я., Маренич Т.Г. Оцінка конкурентоспроможності агроформувань. *Вісник Харківського національного аграрного університету,* 2009. № 10. С. 23–28.

2. Державна служба статистики України : офіційний вебсайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 05.03.2021).

3. Дикань В.Л., Пономарьова Т.В. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості.* 2011. № 36. С. 100–105.

4. Євчук Л.А. Стратегічне управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств : монографія. Миколаїв : Прокопчук Т.Ю., 2010. 340 с.

5. Збарський В.К. Конкурентоспроможність високотоварних сільськогосподарських підприємств : монографія / за ред. професора В.К. Збарського. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2009. 310 с.

6. Іванов Ю.Б., Тіщенко А.Н., Дробитько Н.А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка, діагностика, стратегія : монографія. Харків : ХДЕУ, 2004. 349 с.

7. Костюк Л.А. Теоретичні та методичні засади оцінки конкурентоспроможності. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Економічні науки.* 2012. Вип. 2. С. 22–30.

8. Кузьмін О.Є., Чернобай Л.І., Романко О.П. Методи аналізування конкурентоспроможності підприємств. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України.* 2011. Вип. 21.10. С. 159–166.

9. Миськовець Н.П. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку рибного господарства України. *Бізнес Інформ*. 2020. № 3. С. 104–111.

10. Остапенко А.В. Визначення сутності поняття «конкурентоспроможність галузі». *Бізнес Інформ.* 2015. № 5. С. 15–23.

11. Пасхавер Б.Й. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках : наукова доповідь / за ред. акад. УААН В.М. Трегобчука, чл.-кор. УААН Б.Й. Пасхавера. Київ : Ін-т екон. та прогнозув., 2007. 260 с.

12. Погребняк Д.В. Методи діагностики конкурентоспроможності підприємства. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури.* 2011. Вип. 32. С. 45–51.

13. Портер М. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов / пер. с англ. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2005. 454 с.

14. Рибницький Д.О., Городня Т.А. Сучасні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України.* 2010. Вип. 20.9. С. 227–230.

15. Сахно І.В. Аналіз основних методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності підприємств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Економічні науки*. 2012. № 2. С. 385–390.

16. Спиридонов И.А. Международная конкуренция и пути повышения конкурентоспособности. Москва : ИНФРА-М, 1997. 170 с.

17. Шепіцен А.О. Оцінка конкурентоспроможності аграрного підприємства. *Фінанси України*. 2003. № 8. С. 66–73.

18. Школьний О.О. Організаційно-економічні механізми управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств : монографія. Умань : Уманський державний аграрний університет, 2007. 308 с.

19. Яцура В.В., Замроз М.В. Аналіз методів оцінки конкурентоспроможності підприємств. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту.* 2011. № 2. С. 146–151.

REFERENCES:

1. Ambrosov V.Y., Marenych T.H. (2009) Evaluation of competitive agricultural enterprises [Assessment of the competitiveness of agricultural formations]. *Visnyk Kharkivsjkogho nacionaljnogho aghrarnogho universytetu,* no. 10, pp. 23–28.

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [The state statistics service of Ukraine]: Available at: http://www.ukrstat.gov.ua (accessed 05 March 2021).

3. Dykan V.L., Ponomarova T.V. (2011) Metodychni pidkhody do otsinky konkurentospromozhnosti pidpryiemstva [Methodical approaches to assessing the competitiveness of the enterprise]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti,* no. 36, pp. 100–105.

4. Yevchuk L.A. (2010) *Stratehichne upravlinnia konkurentospromozhnistiu silskohospodarskykh pidpryiemstv* [Strategic management of competitiveness of agricultural enterprises]. Mykolaiv: Prokopchuk T.Y. (in Ukrainian)

5. Zbarskyi V.K. (2009) *Konkurentospromozhnist vysokotovarnykh silskohospodarskykh pidpryiemstv* [Competitiveness of highly marketable agricultural enterprises]. Kyiv: NNTs IAE. (in Ukrainian)

6. Ivanov Yu.B., Tishchenko A.N., Drobytko N.A. (2004) *Konkurentospromozhnist pidpryiemstva: otsinka, diahnostyka, stratehiia* [Competitiveness of the enterprise: assessment, diagnostics, strategy]. Kharkiv: KhDEU. (in Ukrainian)

7. Kostiuk L.A. (2012) Teoretychni ta metodychni zasady otsinky konkurentospromozhnosti [Theoretical and methodological principles for competitiveness assessment]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu. Ekonomichni nauky,* vol. 2, pp. 22–30.

8. Kuzmin O.Ye., Chernobai L.I., Romanko O.P. (2011) Metody analizuvannia konkurentospromozhnosti pidpryiemstv [Methods of analyzing the competitiveness of enterprises]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy*, vol. 21.10, pp. 159–166.

9. Myskovets N.P. (2020) Analiz suchasnoho stanu ta perspektyvy rozvytku rybnoho hospodarstva Ukrainy [Analysis of the current state and prospects for the development of fisheries in Ukraine]. *Biznes Inform*, no. 3, pp. 104–111.

10. Ostapenko A.V. (2015) Vyznachennia sutnosti poniattia «konkurentospromozhnist haluzi» [Defining the essence of the concept of «competitiveness of the industry»]. *Biznes Inform*, vol. 4, pp. 15–23.

11. Paskhavera B.Y. (2007) Zabezpechennia konkurentospromozhnosti ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy na vnutrishnomu i zovnishnomu rynkakh [Ensuring the competitiveness of the agricultural sector of Ukraine's economy in domestic and foreign markets]. Kyiv: In-t ekon. ta prohnozuv. (in Ukrainian)

12. Pogrebnyak D.V. (2011) Methods of diagnostics of enterprise competitiveness [Methods of diagnosing the competitiveness of the enterprise] *Zbirnyk naukovykh prats. Problemy pidvyshchennia efektyvnosti infrastruktury*, vol. 32, pp. 45–51.

13. Porter M. (2005) Konkurentna stratehiia: metodyka analizu haluzei i konkurentiv [Competitive strategy: methods of analysis of industries and competitors]. Moscow: Alpina Biznes Buks. (in Russian)

14. Rybnytskyi D.O., Horodnia T.A. (2010) Suchasni pidkhody do otsiniuvannia konkurentospromozhnosti pidpryiemstva [Modern approaches to assessing the competitiveness of the enterprise]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy* [Scientific Bulletin of the National Forestry University of Ukraine], vol. 20.9, pp. 227–230.

15. Sakhno I.V. (2012) Analiz osnovnykh metodychnykh pidkhodiv do otsinky konkurentospromozhnosti pidpryiemstv [Analysis of the main methodological approaches to assessing the competitiveness of enterprises]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu. Ekonomichni nauky,* vol. 2, pp. 385–390.

16. Spyrydonov I.A. (1997) Mizhnarodna konkurentsiia ta shliakhy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti [International competition and the way to promote competitiveness]. Moscow: YNFRA-M. (in Russian)

17. Shepitsen A.O. (2003) Otsinka konkurentospromozhnosti ahrarnoho pidpryiemstva [Assessment of the competitiveness of an agricultural enterprise]. *Finansy Ukrainy*, no. 8, pp. 66–73.

18. Shkolnyi O.O. (2007) Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizmy upravlinnia konkurentospromozhnistiu ahrarnykh pidpryiemstv [Organizational and economic mechanisms for managing the competitiveness of agricultural enterprises]. Uman: Vydavnytstvo Umanskoho derzhavnoho ahrarnoho universytetu. (in Ukrainian)

19. Yatsura V.V., Zamroz M.V. (2011) Analiz metodiv otsinky konkurentospromozhnosti pidpryiemstv [Analysis of methods for assessing the competitiveness of enterprises]. *Visnyk Volynskoho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu. Zbirnyk naukovykh prats*, vol. 2, pp. 84–89.